

DANIEL O' CONNEL.

(1775—1847).

Otkad su Englezi u 12. vijeku počeli osvajati Irsku, „otok svetaca“, povijest je irskoga naroda jedno dugo, dugo mučeništvo. To je mučeništvo od doba tako zvane reformacije bilo sve krvavije. Irci su postali gotovo bespravni. Iako im je limerički ugovor g. 1691. zajamčio slobodno vršenje vjere u njihovoj domovini, opet ih je kruti Englez nesmiljeno zatirao. Evo nekoliko zakona, koji su sapinjali Irce: katolik ne smije dati kćeri miraza niti učiniti oporuke i prigrliti li sin protestantizam, stječe vlasništvo svega kolikog imutka očeva; kupi li katolik zemljište, svaki mu ga protestant smije uzeti bez odštete; katolik ne može nekretnina steći ni darovanjem ni ženidbenim ugovorom ni oporukom; katolik ne smije zemljište uzeti pod zakup dalje od trideset i jedne godine, a kad mu zemlja daje dobit preko trećine zakupnine, smije ga svaki protestant s posjeda posjerati; katolik ne smije imati konja vrijedna više od pet funti; katolik se kazni s velezdaje, ako obučava; tko bi dao svoju djecu u školu katoliku, gubi pravo na svoj sadašnji i budući imetak; protestant, koji bi uzео katolikinju ili dao djecu katolički odgojiti, izjednačuje se gotovo u svemu s katolicima, i t. d. Usatoč tolikom nasilju ostaše Irci vjerni Crkvi Kristovoj, a ta ih je vjernost očuvala i od fizičke propasti. Kad se Engleska nakon osamdeset godina tiranstva obazrela, na svoj užas opazi, da se irski narod brojem podvostručio. U to doba počе i američki rat za slobodu. Vjetrić slobode, što je dopirio s onkraj oceana, uvjeri pronicave Engleze, da se ni u Irskoj ne može više vodati onakom silom i ugnjetavanjem, i tako od nevolje počе Engleska polako, vrlo polako da ukida ili bar ublažuje tiranske zakone (1778).

U ovako se doba rodi zatočnik i najveći rodoljub irski, Daniel O' Connel. Ugledao je svijetio 6. kolovoza 1775. u Carhenu u jugozapadnoj Irskoj. Kako daroviti dječak nije mogao da se obrazuje i odgoji u katoličkom zavodu u Irskoj, poslase ga roditelji g. 1791. u Saint Omer u Francusku, gdje je već nakon godinu dana poglavar zavodski o mladom Danielu ovako sudio: „O njemu mi je reći samo to: on je pozvan da u ljudskom društvu igra vrlo zamašnu ulogu. Prevari li me nada, onda se nisam nikad toliko prevario, koliko ovaj put“.

Međutim je tlačenje irskih katolika toliko popustilo, da je katolik mogao postati advokat, pa je mladi O' Connel svršivši pravo odabrao advokatski stalež. Jedna ga je misao, jedna želja vodila već u to doba — da raskine okove, što mu sapinjahu ljubljani narod u vjerskom i narodnom pogledu. On se dade na oslobađanje naroda, ali mirnim i zakonitim putem. Njegovim nastojanjem nicahu katolička društva dijem Irske. Londonska bi vlada često taka društva ukinula, no O' Connel ih je znao pod drugim imenom uskristiti.

Engleska je spoznala, da ne može smatrati Crkve katoličke kao da je nema, no zato je kušala, kako će njezino svećenstvo skućiti i učiniti ga ovisna o engleskoj vladi. Vlada će plaćati katolički kler iz državnih sredstava, no zato će Sveta Stolica imenovati biskupe samo s odobrenjem vlade. Zasluga je najviše O' Connelova, što se spriječilo ovako samoubojstvo Crkve irske.

Trebalo je rasijane sile irske okupiti i na zajedničku svrhu upraviti, dakle organizirati cijeli narod. Naravno žarište te koncentracije bio je O' Connel, koga su od g. 1810. svi smatrali vođom svojim: „kralja Daniela“ sve je slušalo.

Irska nije imala svog sabora; valjalo je dakle u Londonu izvojsiti ljudska prava. Nego da katolici uđu u engleski sabor, bili bi morali svečanom prisegom zatajiti vjeru. O' Connel upre, da obori tu natražnjačku ogradu. G. 1828. nastupi kao kandidat grofije clarske. U govoru izbornicima reče ovo: „Kazat će vam, da sam pravno nesposoban da budem izabran. Prijatelji moji, ta je tvrdnja kriva. Mene pravo ovlašćuje da budem izabran i vaš zastupnik. Istina je, da ja kao katolik ne ću nigda položiti

prisegu, što je sada propisana članovima parlamenta. Nego autoritet, koji je stvorio tu prisegu, može ju i ukinuti, pa se pouzdano nadam, da će, ako me izaberete, i najbigotskiji protivnici upoznati potrebu da uklone pred izabranim zastupnikom naroda zapreku, koja mu brani vršiti dužnost njegovu prema kralju i domovini. . . . Nikad ne ću okaljati duše ovakom prisegom. To prepuštam svojem poštovanom protivniku: on je tu strašnu prisegu već više puta učinio; on je gotov da to opet učini, on nastoji da steče vaše glasove, kako bi opet mogao da to učini. Ja bih volio da mi ud od uda otklinu. Izbornici profije clarske! Birajte između mene, kojemu se ta prisega gadi, i mojim protivnikom Fitzgeraldom, koji ju je već dvadeset puta položio! Pošaljite mene u parlamenat, pa je vjerojatno, da će onaka bezbožna prisega iščeznuti za uvijek. Kao zastupnik vaš ja ću kušati da styar riješim. Možda će me stoga zatvoriti. Neka, ja sam spreman i u zatvor poći, da unaprijedim stvar katolika i slobode. . . . O' Connel pobijedi. Neopisiv zanos osvoji narod. O' Connel zamoli pobijedena protivnika, da mu oprostí svaku ostru riječ, koja mu je u borbi možda izmakla; a svoj govor narodu izvrši sa Živio! svojem protivniku.

Kad se u proljeću g. 1829. sabor otvorio, prisilise prilike ministra Sir Roboreta Peela, da predloži saboru emancipaciju katolika. I on to učini značajnom izjavom, u kojoj reče i ovo: „Odavna sam nastojao da katolicima ne dam u parlamenat ni do visokih državnih službi. Ja doduše ne mislim, da je ta borba bila neprirodna i nerazložna, ali ja se te borbe pak odričem s uvjerenjem, da se ona više ne da uspješno voditi, s uvjerenjem, da nam za nju ne dostaju sredstva i oruđe. Uzmičem dakle ispred ijedne moralne nužde, koja je jača od mene, pa ne ću da se toliko opterem, te bi mogle nastradati uredbe, koje hoću da obranim“.

Nakon dugih debata prihvati zastupnički sabor zakovsku osnovu sa 320 protiv 142 glasa. Na veće je zapreke naišla osnova u lordskom (velikaškom) saboru. Nego tu je izjavio vojvoda Wellington, pobjednik kod Waterloo-a, i sâm rođeni Irac: „Ja sam jedan od onih, koji su možda veći dio života sproveli u ratu negoli većina ljudi, i to poglavito u građanskom ratu. Izjavljujem evo, kad bih svojom žrtvom mogao spriječiti mjesec dana građanskog rata u zemlji, kojoj pripadam, ja bih za to rado žrtvovao i život svoj. Nema ništa, što bi tako ništilo vlasništvo i blagostanje, a značaj kvarilo, kao građanski rat. A ipak — ovakih bi se sredstava morali laćati. . . .“ Potom ističe Wellington, kako je u vojsci, kojom je obranio domovinu od Bonapara, bila barem polovica katolika. „Mi moramo priznati, da se bez katoličke krvi i katoličke srčanosti pobjeda ne bi bila stekla, bez njih bi se uzalud naprezali i najveći vojni talenti evropski.“

Dne 10. travnja 1829. prihvati zakovsku osnovu i lordski sabor sa 213 protiv 109 glasova. Kad su ju donijeli kralju Đuri IV, na potpis, on je stao psovati, jadikovati, pače i plakati, a izrekao je onako uzburdan i značajne riječi: „Vojvoda Wellington je kralj engleski, O' Connel kralj irski, a ja sam još samo dekan windsorski“. Ipak potpsa. Bio je 13. travnja 1829. Tim danom uzakonjena je emancipacija katolika u Irskoj i u Velikoj Britaniji, i to je jedno od najvećih djela Daniela O' Connela, plod besprimjerne poštivosti za katoličku stvar i trijezne razboritosti njegove. Irska je dobila vjersku slobodu i nakon vijekova tlačanja katolik je irski smio da slobodno diše, no još je trebalo izvojsiti političku i ekonomsku slobodu. Bogati engleski posjednici držahu gotovo cijelo irsko zemljište, oteto drevnim Irskim porodicama. Siromašni su irski zakupnici izdržavali engleske bogataše i bogati anglikanski kler, koji tamo nije imao šta da radi. Svaka nerodica donijela bi glad i užasan pomor. Tomu se dalo odmoći samo time, da Irska dobije samoupravu s posebnim saborom. Toj zadaći posveti O' Connel ostatak svoga života i uze držati narodne skupštine, na koje bi znalo doći mnogo hiljada naroda: tako je na skupštini u Limericku bilo 100.000 ljudi, u Kilkennyu do 200.000 (od tih najmanje 20.000 na konju), u Tari (15. kolovoza 1843.) možda i jedan milijun. Dešavalo se, da je O' Connel za mjesec dana održao desetak ovakih golemih skupština.

Masama narodnim vladao je O' Connel nekom čarobnom silom. Kad bi se zbog ugnjetavanja htjela da porodi pobuna, pojavio bi se O' Connel ili bi poslao svog vjernog Tom Steelea sa bijelom zeleno ob ubijenom zastavom, na kojoj pisahu riječi: „Kojigod počinu zločin, jača moć neprijatelja“. I začas bi se narod primirio.

Taj toliki utjecaj na prezreni narod irski bio je dašto zazoran vodećim političarima engleskim i oni se late davno prokušanog sredstva tiranskoga — optužiše O' Connela, sina mu Johna i još nekoje s dvanaest zločina „i drugih još, što će ih državni odvjetnik sam iznijeti“. Glavni grijeh, koji im podmetahu, bijaše „zavjera“. Optužnica je bila napisana na šest pergamentskih listova i 97 stepa dugačka. Vlada je umjela da poručnički zbor tako udesi, da je sastojao od samih vjerskih i političkih neprijatelja O' Connelovih. U svibnju 1844. bi osuda proglašena; O' Connel se osuđuje na godinu dana zatvora i 2000 funti globe; još mora sam jamčiti sa 5000 funti, i dva jamca svaki s 2500 funti, da kroz sedam godina ne će narušivati javnoga mira. Sudac Burton čitajući osudu zaplače i izjavi da O' Connel nije nikad zlorabio svoj neograničeni utjecaj na narod.

O' Connel budući nevin protestira protiv osudi i uloži priziv, no morade ipak u zatvor, kamo ga je narod otpratio u svečanoj tišini. U mnogim gradovima irskim u znak žalosti zatvorise trgovine, a nov ne osvanuše sa crnim rubom. O' Connel pak izda proglaš, u kojem svjetova narodu, da sačuva mir. Citava se Irska molila za njega.

Na glas o nepravednoj osudi pobornika irskih i katoličkih prava uzruja se sav katolički svijet. Među adresama, što ih je O' Connel dobio iz raznih krajeva svijeta, ističe se Francuska, koju je sastavio grof Montalembert: „Poradi Vaše neiscrpive rječitosti i poradi katoličke vjere, koja je osnov prave bratske ljubavi između ljudi i narodâ, mi poznamo Irsku i ljubimo je kao sestru i kao mučenicu poradi nepokolebive vjernosti vjeri katoličkoj. U običnim prilikama mi Vam ne bismo izražavali ovih svojih osjećaja, nek se ne misli, da se miješamo u borbe, kojih nam vođenje nije povjerenô. Ali ima časova, kad treba katoličkom svijetu prkričati, da u krilu katoličke Crkve nema tuđinaca. . . Sjetite se iza zidina svoga zatvora, da se francuski katolici za Vas mole. . .“

Vlada je olakšala O' Connelu zatvor, pa je svaki dan mogao da pribiva svetoj Misi, kako je to i inače običavao činiti. Dne 4. rujna kasacijoni sud uništi prijašnju osudu. O' Connel ostavi tiho zatvor, ne vrati se osamo 7. rujna, da pribiva svetoj misi i završi devetnicu, što ju je sa ostalim katoličkim uznicima obavljao kao pripremu za blagdan Male Gospojine. Bilo je u zatvoru četrdeset katolika, koji su nemajući čim platiti globe trpjeli kaznu zatvora; O' Connel plati za njih i oslobodi ih. Dok je Irska slavila slavlje, izvedoše O' Connela njegovi Irci u vrlo svečanoj povorci iz zatvora. Sutradan na Malu Gospojinu pjevala se svečana misa i Te Deum.

Naporan rad i starost skršise krepko inače O' Connelovo zdravlje. Srce ga je vuklo u Rim, da se pokloni namjesniku Kristovu i do nogu njegovih da izdahne. I on se dade na putovanje. Stanje se njegovo u Genovi pogoršalo. U dva sata u noći 15. svibnja 1847. donese mu presveto Tijelo Gospodnje nadbiskup genovski, starac od osamdeset i osam godina. O' Connel se pričesti sa žarkom pobožnošću pri potpunoj svijesti. Nepristano je izgovarao sveto srce Isusovo, „Spomeni se (Memorare)“ svetoga Bernarda i druge molitve. Umro je isti dan u 9 $\frac{1}{2}$ sati na večer. Oporuka je njegova bila: „Moje tijelo — Irskoj, moje srce — Rimu, moja duša nebu“.

O' Connelov sin Daniel donese u žari srce očevo u Rim. Pije IX. primi ga ljubazno i reče: „Kad mi izmače sreća, da junaka kršćanstva zagrlim, a ono ću barem zagrliti njegova sina. S najvećim sam saučestvom čitao izvještaj o njegovim posljednjim časovima: smrt je njegova bila zaista blagoslovena“.

Siobodni zidar Bluntschli sudî o O' Connelu ovako: „Povijest nije iznijela sjajnije pojave mirna pučkog vođe od O' Connela, oslobodite ja

Iraca. Kao privatni čovjek stekao je u svog naroda ugled gotovo apsolutna kralja. Prezrenu je Irsku obasjao sjaj slave njegove, ugnjetavane je Irce uzdigao do osjećaja ravnopravnosti s njihovim tlačiteljima. Stvorio je iz ničesa pučku stranku, koja je rasta poput lavine. Agitacija je njegova pokretala milijune, koji su hvatali svaku njegovu riječcu, slušali na svaki njegov mig. Kao pučki tribun uhvatio se u koštac s najvještim i najmoćnijim protivnicima i steče najveće uspjehe. U parlamentarnoj je borbi potukao ponosnu i krutu aristokraciju englesku i prinukao ju, da bude pravedna njegovoj domovini. I u tome se začao svih sredstava brutalne sile, koje se tako brzo običajulačati uzrujani vlastodršci i narodi. . . Iza Perikla nitko nije u sebi tako savršeno sjedinio sve narodne osjećaje i misli, a ipak nije on bio službena osoba niti je igda zlorabio moralnu vlast, što mu je povjeri ljubav sugrađana. Bilo je većih državnika, ali nije bilo većeg i čišćeg pučkog tribuna od njega.

Travnik.

M. Vanino D. J.

O REDU U PRIRODI.

Što je red? „Red je takva rasporedba jednakih i nejednakih stvari, da svaka ima svoje mjesto: Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio“. (Sv. Augustin).

Dvoje razlikujemo kod reda: množinu elemenata, koji su ujedinjeni u stalnom poretku, i jednu zamisao (ideju), kojom je od tih elemenata stvoren baš ovaj a ne onaj red. Ono prvo se zove materijalni princip reda, a ovo drugo formalni. Zamisao stvara red ili podređivanjem n. pr. kao što su planeti podređeni Suncu; ili nadređivanjem, kao što je n. pr. razum nadređen osjetnosti; ili napokon uspoređivanjem, u kakvom su odnošaju n. pr. Petar i Pavao, čovjek jedan kao i drugi. I takav se red zove objektivni, jer se nalazi u objektima, predmetima, koje mi posmatramo, pa bi bio u njima, makar mi toga i ne opažali. No može se stvoriti i tako zvani subjektivni red. Tako mi možemo stvoriti sebi, promatrajući oblake — sliku zmaja. Sami oblaci ne tvore te slike, ali mi od dijelova oblaka u svojoj duši stvorimo tu sliku.

Da li u prirodi zaista opstoji objektivni red ili ga mi samo zamišljamo. Nije li taj tobožnji red u prirodi samo projekcija našeg duha? Ili smo na temelju točnih istraživanja prisiljeni priznati, da u prirodi samoj red opstoji?

a) Sam opstanak prirodnih znanosti dokazuje, da u prirodi opstoji red.

Tko bi nijekao, da u prirodi ima red, taj bi morao tvrditi i to, da su prirodoslovne znanosti nemoguće. Jer što je znanost? Znanost je nauka, koja spoznane istine svrstava u sustav tako, da postavlja vrhovna načela, iz kojih logičnom nuždom slijede sve istine dotične znanosti. Kad bi se dakle za predmet prirodoslovne znanosti, dakle za prirodu tvrdilo, — kako je to Haeckel učinio — da nema u njem reda, tada bi se toj znanosti oduzeo